

PRAZNICUL CASEI – UN OBICEI DIN VALEA ALMĂJULUI, JUD. CARAȘ-SEVERIN

Maria Vâtcă
(Universitatea de Vest din Timișoara)

vatcamaria@yahoo.com

“The Wake” of the House – a Custom from the Valley of Almaj, Caraș-Severin County

The purpose of this paper is to discuss some theoretical and practical aspects regarding “the wake” of the house – a very well-known custom, also present nowadays in the Valley of Almaj, Caraș-Severin county. Essentially, it is about the day of the patron saint of the house – a holiday that is obligatory for every family in the area. We shall analyse the defining features of this specific manifestation, such as: the blessing of the house by the priest in the town, the preparation of the meal for the wake including sweets or fasting food (in direct connection with the fasting periods imposed by the rules of the church), receiving the guests, the obligatory moments of the manifestation, as well as the symbolism developed by some of the elements involved in this custom: the candle, the sponge cake, the wheat, the incense, the threshold. The wake lasts for two days: the evening, the eve of the holiday, a time called “cinișoară”, that is “the little supper”, and the wake day for that particular saint – the most important day of the wake which implies taking part in the religious service when the proshora brought by every host is blessed, and then there is a feast offered to neighbours, relatives and friends. It is important to note that the involvement of such elements in this custom of mark for the traditional community in the Valley of Almaj is correlated to a miniature representation of some moments in church rituals (the blessing of houses, the sign of the cross, the burning of incense).

Keywords: *The Valley of Almaj, repast, symbolism, traditional culture, custom*

Valea Almăjului, areal cunoscut și sub numele de *Țara Almăjului, zona Almăjului* sau *Almăjul*, este un ținut situat în partea de sud-est a actualului județ Caraș-Severin, fiind străbătut de râul Nera (Nergăniul) și cuprinzând 16 localități românești¹. În această zonă s-au conservat, din perspectivă etnofolclorică, până în zilele noastre, o serie de elemente specifice tradițiilor devenite populare, printre care se numără și cele caracteristice *praznicului casei*.

De-a lungul timpului, odată cu dezvoltarea societății, obiceiurile, ceremoniile sau riturile au fost supuse unor transformări, cu repercusiuni evidente în structura actelor, ceea ce obligă, prin dinamica internă a fenomenului cultural, la tratarea acestora ca proces, printr-o viziune diacronică (Pop 1999: 20-21). Uneori, ele își pierd, în bună măsură, rostul inițial și devin o simplă marcă a festivității, cu caracter înveselitor, fiind golate de sensurile primare (Pop 1999: 36-37).

*

Praznicul casei, obicei preluat din Peninsula Balcanică, mai cu seamă de la sârbi, presupune faptul de a alege ca patron al casei un sfânt, așa că ziua de prăznuire a acestuia este una marcantă pentru familie; astfel, fiecare casă din Almăj are patronul ei, ce va fi „moștenit” de la o generație la alta și nu va fi înlocuit cu un alt sfânt (Stancovici 1993: 72). Există însă familii care au două praznice (doi patroni ai casei): acolo unde soții erau singurii copii la părinți – lucru destul de frecvent în Almăj –, se preluau amândoi sfinții pentru a nu se pierde ziua de praznic a strămoșilor. De asemenea, spre a scăpa de vreun necaz sau de o primejdie mare, unele gospodării făgăduiau unui sfânt să-l serbeze în fiecare an, pe lângă patronul casei deja ales (Petrovici 1935: 39-40).

¹ Bănia, Borlovenii-Noi, Borlovenii-Vechi, Bozovici, Dalboșeț, Gârbovăț, Lăpușnicu-Mare, Mocerîș, Pătaș, Prigor, Prilipeț, Putna, Ravensca (sat de cehi), Rudăria (astăzi – Eftimie Murgu), Șopotu-Nou (cu satul Stancilova), Șopotu-Vechi.

În arealul cercetat, numeroase familii au ca praznic unul dintre următorii sfinți: Cuvioasa Parascheva („Vinerea Mare”), Sfântul Dumitru („Sâmedru”), Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil („Arángelu”), Sfântul Alipie („Alimpe” – 26 noiembrie), Sfântul Nicolae, Sfântul Ștefan („Stăpân”), Sfântul Ioan Botezătorul („Sfântu Ion”) sau una dintre următoarele sărbători închinare Fecioarei Maria: Buna Vestire („Blogovișceána”) și Adormirea Maicii Domnului („Sfântă Mărie Mare”).

Familiiile au în casă icoanele sfinților ocrotitori. În multe locuri, se obișnuia ca preotul se facă rugăciuni în fața icoanei sfântului alături de membrii familiei, iar la gospodăriile mai înstărite, preotul rămânea și la masa de praznic oferită de gazde (Iocșa 2013: 135). Așa cum se știe, în credința ortodoxă, icoana reprezintă un tablou pe care sunt pictate figuri (Dumnezeu, Iisus Hristos, Fecioara Maria, sfinți, îngeri), scene biblice ori fapte din istoria Bisericii. Prin icoană se înțelege, în general, imaginea divină, sacră, care nu este un scop în sine, ci un mijloc, „o fereastră între pământ și cer” (Chevalier, Gheerbrant 1995a: 138-139) – „identitatea și prezența nemijlocită așezate pe scala sacralității aproape de locul desăvârșit” (Boldureanu 2008: 31); acesteia i se aduce închinare „după principiul: cinstea dată icoanei trece la cel zugrăvit pe icoană” (Bria 1994: 195). În teologia ortodoxă, temeiul icoanei sau reprezentării simbolice este realitatea Întrupării Fiului lui Dumnezeu: „Și Cuvântul trup S-a făcut” (*Evanghelia după Ioan* 1: 14), icoana fiind o consecință a acestui fapt (Bria 1994: 195).

Momentul de sfințire are loc în camera de oaspeți („soba bună”) a casei. Aici, gazda pregătește pe o masă două lumânări și o cutie de chibrituri¹, lângă o farfurie cu apă. Când preotul începe slujba de sfințire le aprinde, citind apoi rugăciunea specifică acestui moment, iar la sfârșitul slujbei, le ia cu sine. Cele două lumânări sunt aprinse în sănătatea celor din casă și pentru pomenirea celor adormiți. Sfințirea caselor se face de către preot, în gospodăriile creștinilor, în vederea purificării, pentru ca toți să întâmpine praznicele sau sărbătorile mari în curăție. Un alt scop al acestei slujbe este ferirea de rele și curățirea pentru a-L primi în suflet pe Fiul lui Dumnezeu (Aga 2005: 141).

Casele care au ca praznic pe Sfântul Ștefan sunt sfințite de către preot când acesta vine pentru sărbătoarea Nașterii Domnului – Crăciunul (25 decembrie). Atunci se face și rugăciunea pentru sfințirea praznicului casei, cântându-se *Troparul Nașterii* („Nașcereáta”): „Nașterea Ta, Hristoase, Dumnezeul nostru, răsărit-a lumii Lumina cunoștinței; că-ntru dânsa ceia ce slujeau stelelor de la stea s-au învățat să se-nchine Ție, Soarelui dreptății, și să Te cunoască pe Tine, Răsăritul cel de Sus, Doamne, mărire Ție!”. La fel se obișnuiește și la sărbătoarea Sfântului Ioan Botezătorul (7 ianuarie), prăznuită la o zi după Bobotează, în sensul că sfințirea caselor respective se petrece o singură dată, cântându-se *Troparul Botezului Domnului*: „În Iordan botezându-Te Tu, Doamne, închinarea Treimii s-a arătat; că glasul Părintelui a mărturisit Ție, Fiu iubit pe Tine numindu-Te; și Duhul în chip de porumb a adeverit întărirea cuvântului. Cel ce Te-ai arătat, Hristoase Dumnezeule, și lumea ai luminat, mărire Ție!”. La praznicele de peste an, cum sunt cele de Sfântul Nicolae, Sfântul Dumitru etc., se cântă *troparul Mântuiește, Doamne*: „Mântuiește, Doamne, poporul Tău și binecuvântează moștenirea Ta! Biruință binecredincioșilor creștini asupra celui potrivnic dăruiește și cu crucea Ta păzește pe poporul Tău!”.

Perioadele de post ce precedă sărbătorile mari – Postul Crăciunului, Postul Paștelui, Postul Sfinților Apostoli Petru și Pavel sau Postul Sfintei Marii – sunt cunoscute ca fiind unele de restricții: nu se fac hore, nunți, petreceri; singurele prilejuri de adunări permise la sate sunt clăcile sau șezătorile. De asemenea, în acest timp există o serie de restricții de la mâncarea de dulce (de „slastă”): nu se consumă carne, ouă, lapte, ci doar preparate din pește când e dezlegare în calendar (de exemplu, la Sfântul Nicolae sau la Buna Vestire) (Pamfile 1914: 1-3).

Prin urmare, dacă praznicul cade în post, cum e cel de Sfântul Nicolae din Postul Crăciunului, atunci se mănâncă preparate de post: supă de zarzavat cu tăiței de casă, sarmale din legume cu fasole bătută, pește (dacă e dezlegare) fiert cu ceapă, cozonac, „colaci de pită” –

¹ Numite în Valea Almăjului „țâmporele” sau „răipețuri”.

pentru a fi dați de pomană, așa cum se obișnuiește, în această zonă, în toate posturile. Dacă praznicul nu cade într-o perioadă de post – cum sunt Sfântul Ștefan, Sfântul Ioan Botezătorul –, atunci se gătește de dulce: supă de pasăre, sarmale cu carne, friptură, prăjituri (în perioada actuală) și tradiționalul cozonac („meșpaiț”). Acesta din urmă se coace în cuptor de către gospodine și, de regulă, are ca umplutură nucă, mac, dulceață, mere, mai nou, stafide ori rahat; cozonacul se prepară la praznicele casei indiferent dacă mâncarea este de dulce sau de post.

Există praznice care necesită pregătirea a două tipuri de bucate, în funcție de ziua din săptămână în care cade sărbătoarea sfântului. Astfel, la Cuvioasa Parascheva, Sfântul Dumitru sau Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil, dacă sărbătoarea este într-o zi de joi sau de sâmbătă, seara se gătesc bucate de post, iar a doua zi se dă mâncare de dulce. Dacă aceste sărbători sunt în zilele de miercuri sau vineri, atunci se procedează invers: seara – mâncare de dulce, iar a doua zi – de post.

Sărbătoarea praznicului casei e întâmpinată de oamenii din Țara Almăjului cu gospodăriile îngrijite, în care se face curățenie; femeile fac „rânduială” în case, văruiesc, spală ferestrele și ușile, scutură așternuturile.

Praznicul are o serie de momente specifice, care sunt respectate cu strictețe de fiecare familie din Almăj: sfințirea caselor, masa de praznic, pomană pentru cei răposați. Praznicul începe seara, în ajun, cu o masă dată rudelor și vecinilor, numită „cinișoară”. Acum are loc și acel ritual prin care un copil, cu trei-patru lumânări aprinse în mână, este ridicat la pragul ușii, unde face semnul crucii cu ele, stingându-le apoi; gazda care-l ține în brațe aruncă înspre prag țuică („răchie”) dintr-o cană, rostind de trei ori împreună cu copilul: „Dumnezeu le-o aprins, noi le stângem!”¹. Pragul „marchează trecerea dintr-un spațiu în altul, într-o nouă fază a existenței” (Evseev 2007: 499), iar cifra trei „exprimă o ordine perfectă, o totalitate organizată și ierarhizată în vederea creației” (Evseev 2007: 609).

Cu ocazia praznicului, după sfințirea casei de către preotul locului, se oferă o masă la care gazdele dăruiesc și hrană de pomană pentru cei răposați. Iată cum sunt descrise aceste momente de către o localnică din Dalboșeț:

„... Atunci ai pus pe unu în capu mesei să fie *popa*. Era oricum unu care era crâsnic sau cântăreț la biserică, sau unu care o știut, ăla l-o pus în capu mesei ș-o zis *Tata nostru* la-nceput. Și i-o dat și tămânelnicu de-o tămâniat. Tămânelnicu îi o conservă la care i-o pus o coadă de pleu și o pus câta jăghi (jar) din foc din lemn, și o pus tămânie. Și o tămâniat la *bucace*, că pe masă s-o pus străchinili cu mâncare, din toate câte-un taier (farfurie). Fiecare o avut în taiere lui câte-un colac mic cu *lumina* în el. Și erau aprinse *luminile* când s-o zis *Tata nostru*. Că așa îți amintea d-ăi care nu măi îs. D-ăi morți. Sara se dădea de pomană la ăi morți, care nu-s măi, și mâine-zi dădeai în sănătatea cășii pentru Moș Nicolae, pentru Sfânt. Atunci le lua colacii din taier, îi punea *doparce* și le zicea: «Las' că ți-l dau când pleci.» Și se punea zupa. [...].

... când s-o deschis masa, era pus într-un taier un colac mic, i-o zis *cucie*, nu din ăia care or pus pe masă. Ș-acolo o pus sămânță de grâu, de cucuruz, de păsui, ca să pună în sămânță când samănă, să rodească. Când o tămâniat pentru deschidere masa, atunci or luat *cucia*, or prins toți ăi dă la masă ș-or legănat: «Dumnezeu să primească, și câmpul să rodească, și gazda să trăiască!» [...].

... când s-o-nceput sara cina și erau toți goșcii la masă, se băga gazda, omul din casă, și zicea: «Bună sara, goșcii mei!». Da' cu *lumini* aprinse în mână, cu trei *lumini* d-ălea mici. Goșcii s-or sculat în picioare ș-atunci venea cu un par (pahar) de răchie, ș-o dat în sus (o aruncat) la prag de la ușă, ș-o stâns *luminile* acolo, după ce făcea semnul crucii de trei ori cu ele, și zicea: «Dumnezeu le-o aprins, noi le stângem!». Și dup-ăia gazda se ducea și punea la oameni (bărbați) răchie în pară, și dau noroc, și iar zicea: «Câmpu să rodească, gazda să trăiască!». Sara se dă de pomană, mâine-zi se zice: «Să fie naintea lui Dumnezeu pentru Sfântu Nicolae, în sănătatea cășii și-a mărvii (a vitelor)!».

¹ Floarea Băcilă, 84 de ani, localnică, Dalboșeț.

La gata se făcea rugăciunea. Numa nu se măi tămânia. Se tămânia numa la-nceput, să fugă ălea rele. Apoi măi stăteau la povești, la fleacuri, ce-or măi lucrat, unde, cine se măi însoară... La goșci, când plecau, dădeai colac și câta meșpaiț acasă.

După ce-or plecat toți goșcii, gazda strânge, spală vasele și pe masa pe care s-o mâncat Praznicu lasă într-un par mic răchie și-ntr-unu apă, plin până-n gură, să vină ăia la noapte să bea și ei. Ȑi morți. Ca să simtă că și ei or fost la Praznic. Și dimineața gazda zice: «Vezi c-or venit ș-or gustat. Or venit când noi am durmit.» (Vătcă 2013: 53-56).

Etapele și simbolurile acestei manifestări sunt în strânsă legătură cu dimensiunea spiritualității, fapt pentru care Biserica joacă un rol esențial în această practică; ea este un loc de cult, cu semnificația de „Casa Domnului”, reprezentând ideea de Centru, un loc de concentrare maximă a sacrului, a legăturii dintre Cer și Pământ (*Axis Mundi*) (Evseev 2007: 77).

În a doua zi de praznic – „ziua mare” –, fiecare gazdă almăjeană duce la biserică o prescură (colac împletit preparat în casă) în care se pune o lumânare, însoțită de fructe, bomboane sau alte daruri, pe un platou, pentru a fi sfințite. Sfințirea lor se face la sfârșitul liturghiei, când preotul citește un pomelnic pentru odihna celor adormiți și altul pentru sănătatea celor vii din casă. După participarea la ritualul sacru, are loc masa din ziua mare de praznic, când gazda așteaptă vizita vecinilor, a rudelor, a prietenilor, întâmpinându-i cu salutul: „Bună dzăua, goșcii mei!” (sau în seara precedentă: „Bună sara, goșcii mei!”). Timpul petrecut împreună cu acest prilej rămâne unul semnificativ pentru consolidarea relațiilor interumane din cadrul comunității tradiționale. Dacă se întâmplă să existe disensiuni între rude sau vecini care obișnuiau să participe la masa de praznic, atunci se trimitea un copil din casă, pentru a nu întrerupe totuși legătura dintre familii. În acest sens, există și o zicală des folosită în Valea Almăjului atunci când se presupune că cineva s-a supărat: „Ei, și dacă s-o supărat nu te măi cheamă la praznic?”.

Masa în comun din această zi se dă în cinstea sufletelor din casă și pentru sănătatea animalelor din ogradă (Panduru 2004: 100). Cunoscută și sub numele de *ospăț*, ea se regăsește în cadrul tuturor obiceiurilor: atât în cele legate de momentele importante din viața omului, cât și în cele de peste an. Manifestarea reprezintă și un rit augural, cu rolul de a asigura bunăstarea în casă, alimentele având ele însele „valori magico-rituale” (Suiogan 2006: 177). În Valea Almăjului, această secvență ceremonială, ce readuce o stare de echilibru în sânul familiei (Suiogan 2006: 176-177), se întâlnește în perioada tuturor sărbătorilor importante ale anului bisericesc, dar și în cea a praznicelor caselor care au ca patron spiritual unul dintre sfinții amintiți mai sus.

Bucatele pentru zilele de praznic sunt gătite în zilele premergătoare acestui eveniment important al casei. De altfel, este cunoscut faptul că în Valea Almăjului se obișnuiește prepararea a cel puțin patru feluri de mâncare. Masa de praznic oferită de fiecare gazdă din Almăj cuprinde aceeași gamă de preparate an de an, iar modul lor de pregătire este transmis din generație în generație. Iată cum descrie acest fapt o localnică din Almăj – Floarea Băcilă (Dalboșeț):

„Făceam o zupă de post [...] cu morcovi măi mulți, cu ceapă, cu pășcănă (păstârnac), țălăr (țelină), câta țucăr (zahăr) și zăicin (ulei) [...]. Tăițaii îs făcuți de casă, numa cu ou, nu-s de post, că nu se poate, nu se-ntind. Numa atunci se face zupă cu morcov străcurat... Puni morcovi măi mulți să fiarbă în zupă și, când s-or fiert bine, scoți doi-trei și-i puni în ciur la străcurat, și-i apeși acolo, și torni din zupă zamă, și iar puni ca să iasă gălbinează, să iasă zupa galbină. Și groșala aia o lapezi ori o mănânci. Ș-atuncea puni tăițai și pătrânjăi tăiat, tocat la urmă, și gata zupa. Atunci puni ulei, că babili făceau în raină (cratiță) cu ceapă friptă, da io nu măi fac, le pun să fiarbă... Era frământare multă, că se făceau pe vatră...

Făceam pește opărit (fiert) cu ceapă deasupra. În ceapă se punea oțet și se turna peste pește. Atunci se făcea salată de varză azămă (crudă), cu ulei și sare. Ei, și salme (sarmale) de post, și păsui (fasole) cu roșu. Păsuiu îl fierbi și-l faci gros, mult. Ș-atuncea facem roșu, avem scris noi acolo cum se face: punem ulei, piparcă roșie, apă și țucăr. Lași deoparte să fiarbă

până se face așa ca mierea, subțire, știi? Când îl puni pe taier acolo, pe păsui, îl întingi și să nu curgă. Îl fierbi să se lege. Se pregăteau și colaci, pita o făceau babili în cuptor. Se făcea mălai (să nu faci colesă), din făină de cucuruz, cu drojdie și ulei, și câta zahăr în drojdie, făină de grâu, apă, sare. Și când s-o pornit (dospit) cum se pornesc croafnili (gogoșile), atunci l-ai băgat în cuptor, în cună. Se dădea și meșpaițu (cozonac): în ăla nu se punea lapte, se uda cu apă și ulei, și ce trăbe. Se făcea de post. Se umplea cu mere, cu pecmez (gem), cu nucă, cu mac. Se făcea cu o zi năince, în cuptoriță de copt. Baba Loisa (soacră-mea) se pregătea cu două-trei zile năince de Praznic. Punea în salme sâmbânța de dulece (dovleac), seci. Le rupea vârful și le punea, alea erau ca ciupercile d-acuma... Ș-atunci se dădea răchie de prune fiartă. Avea ciup (carafă) – îi zicea –, unde cred c-avea vreo 5 litri, ș-acolo punea răchie fiartă cu țucăr, pune și sâmburi de nucă alții, aia depinde cum or vrut să aibă gust, ș-atunci turna răchia fiartă în ciup și-l *astruca*, și-l pune la masă, ca să nu se răcească răchia. Când s-or apucat la mâncare, întâi or băut răchie. Care nu bea răchie, era canta (găleata) cu apă sub masă. Erau alții care le dădea și vin, dacă era de slastă. Și nu se-mbătau, că răchia era dulce.” (Vâtcă 2013: 53-56).

Ca băuturi ce se consumă în această perioadă pot fi amintite țuica („răchia”) din prune, fiartă cu miez de nucă, mustul și vinul. Vinul a fost integrat și el în ceremoniile și ritualurile specifice la români, fiind frecvent întâlnit, astăzi, la mesele praznicelor și ale sărbătorilor din perioada de iarnă.

Înainte de a gusta din bucate (ca și la finalul mesei de praznic), almăjenii obișnuiesc să spună *Tatăl nostru*; rugăciunea este un act cultural prin care credinciosul cere bunăvoința sau anumite dorințe concrete din partea Divinității (Kernbach 1995: 545). Practica era și o formă de mulțumire lui Dumnezeu pentru darurile de mâncare. După rugăciune, bucatele de praznic sunt sfințite prin tămâiere, fiind oferite de gazdă în amintirea celor adormiți, dar și în sănătatea celor din casă. Acestea se tămâiază cu tămâie pusă pe jar („jăghi”) în „tămânelnic” (obiect asemănător ibricului, confecționat dintr-o conservă, căreia i se atașează o coadă din metal¹).

După tămâiere urmează o altă practică ce presupune invocarea binecuvântării semănăturilor din anul următor. Astfel, într-o farfurie („taier”) se pun un colac și mai multe soiuri de semințe (grâu, porumb, fasole). Toți participanții prind de „cucie” (farfuria cu semințele și colacul) și o leagă deasupra mesei, moment asemănător celui din cadrul parastasului pentru cei decedați. Persoana din capul mesei („popa”) rostește următoarele: „Dumnezeu să primească, și câmpul să rodească, și gazda să trăiască!”, cuvinte repetate de toți invitații la masă. Apoi are loc ospățul propriu-zis, care se desfășoară pe durata a două-trei ore. La plecarea musafirilor, se oferă, de regulă, în dar din bucatele gătite pentru masa de praznic: colacul cu lumânarea, prăjituri, cozonac.

De sărbătoarea Sfântului Ioan Botezătorul, în mai toate satele almăjene se obișnuia Balul Ionilor, o petrecere organizată la Căminul cultural, iar în trecut la câte o casă: toți cei care își serbau numele „făceau cinst”, dând băutură prietenilor, rudelor sau vecinilor; tot atunci se serveau și anumite gustări. Odinioară, aceștia tocmeau („căpărau”) muzică tradițională, pentru a sărbători cu cei apropiați. Astfel, familiile care aveau praznic la această dată puteau petrece în seara respectivă.

*

În contextul discuției despre simbolurile întâlnite la praznicul casei, trebuie avute în vedere câteva elemente strâns legate de practica tămâierii. *Tămâia*, o substanță obținută din scoarța unor arbuști exotici, care prin ardere produce un fum cu miros aromat, este folosită în biserică, în cadrul ceremoniilor religioase, în semn de cinstire a lui Dumnezeu; acest element ține

¹ Acest obiect se folosește la toate momentele tămâierii din Valea Almăjului: în Joia Mare, când se dau colaci de pomană la cimitir pentru cei adormiți, precum și timp de șase săptămâni la mormântul celui decedat de curând.

de simbolul fumului, având rolul de a înălța rugăciunea spre ceruri. Obiceiul tămâierii prefigurează legătura dintre om și Divinitate, unind finitul cu infinitul, muritorul cu eternul (Chevalier, Gheerbrant 1995b: 343). *Jarul* (numit în Almăj „jăghi”) – ca rezultat al focului – este un simbol al focului ascuns și mocnit, susceptibil de a fi reaprins printr-o flacără vie (Evseev 2007: 294). *Cărbunele (tăciunele)* – bucata de lemn arsă parțial – prefigurează puterea soarelui înrobite de pământ, simbolul forței materiale sau spirituale care arde fără flacără și fără explozie. Aprinderea sau stingerea cărbunilor de lemn sunt acte întâlnite în multe ritualuri magice (Evseev 2007: 110-111). Ne-am referit la toate acestea deoarece sunt implicate în manifestarea descrisă mai sus.

În cadrul praznicului casei se întâlnesc o serie de elemente a căror simbolistică merită o abordare specială.

Astfel, *pomana* reprezintă actul de milostenie pe care rudeniile îl fac întru amintirea unui răposat, act prin care se mijlocește mila lui Dumnezeu. Aceasta are loc la trei, nouă, patruzeci de zile sau la anumite sărbători. Pomenirea morților semnifică legătura strânsă dintre vii și morți, cu încredințarea că cei vii îi pot ajuta cei adormiți prin rugăciuni, milostenii (Aga 2005: 293). În Țara Almăjului, practicarea acestui obicei se face în mod constant la praznicul casei, precum și în preajma sărbătorilor mari de peste an (la Crăciun, la Paște sau la ruga satului); această practică reflectă o legătură indestructibilă între familie și strămoșii ei. Astfel, când se dă de pomană la masa de praznic, gazda rostește următoarele cuvinte: „Să fie de pomană la morții noștri” (apoi se enumeră numele lor), „să vină să mănânce și ei”.

După cum se știe, la români, în general, toate sărbătorile importante de peste an sunt însoțite de prepararea unor produse speciale din aluat: colaci, cozonac, pască. Aceste copturi, din punct de vedere ritualic, au un rol bine stabilit, strâns legat de specificul sărbătorii. De-a lungul timpului, rolul magic al acestor elemente s-a pierdut, ele devenind simple alimente, indispensabile sărbătorii (Caraman 1983: 473). Simbolistica alimentelor se leagă, cu preponderență, de caracterul general al sărbătorilor, însă nu în exclusivitate de natură creștină, întrucât se regăsește și în practici precreștine sau în alte obiceiuri (Sărbătorile Pascale, obiceiurile familiale, ruga satului).

Grâul, ca aliment fundamental, preînchipuie hrana nemuririi; e un simbol al învierii, prin grăuntele care moare și apoi renaște (Chevalier, Gheerbrant 1995a: 115). Grâului i se atribuie o origine divină, fiind întâlnit în toate obiceiurile calendaristice, ca stimulator al fertilității în practicile ce însoțesc momentele importante din viața omului, precum și în actele de magie agrară. *Grăuntele* este simbolul instabilității vegetației – moare și rodește –, prefigurând alternanța vieții și a morții (Chevalier, Gheerbrant 1995a: 112), dar și unul dintre simbolurile vegetale ale lui Iisus Hristos (Evseev 2007: 241-242).

Colacul – regăsit și în practica specifică praznicului casei – este dat de pomană împreună cu o lumânare de ceară –, reliefând jertfa adusă întru pomenirea celor morți pentru iertarea păcatelor lor (Aga 2005: 91). Simbol cultural cu multiple semnificații rituale, colacul stabilește legătura dintre cei vii și cei plecați, dintre cer și pământ, dintre Dumnezeu și om (Evseev 2007: 134), prefigurând puritatea și sacrificiul, prin reunirea sensurilor mai multor elemente: grâu, apă, sare, drojdie, foc (Suiogan 2006: 204). Aluatul din care se face colacul este emblema zămislirii, cu proprietăți magice, plămădirea pâinii și coacerea fiind „acte sacralizate și ritualizate” (Evseev 2007: 37).

Un alt element important întâlnit în praznicul caselor din Valea Almăjului este *lumânarea*, căreia i se spune „lumină”. Aceasta este oferită, împreună cu colacul, fiecărui participant la masa de praznic, fiind implicată și în practica descrisă mai sus – aceea de stingere a lumânărilor la pragul ușii.

Simbol al luminii, al sintezei materiei și spiritului, al verticalității, prefigurând „elevația spirituală, mișcarea ascendentă” (Evseev 2007: 326), lumânării aprinse îi sunt atribuite puteri apotropaice; ea este prezentă la toate riturile de trecere (naștere, botez, nuntă și înmormântare), cu o simbolistică bazată pe „scenariul mitic al morții [...] și cel al renașterii” (Evseev 2007:

326). Flacăra lumânării exprimă „focul purificării și al judecății”, devenind un semn al sufletului (Suiogan 2006: 181). Lumânarea aprinsă în fiecare casă de creștin sugerează că acesta trebuie să-și cerceteze conștiința și să stea totdeauna cu cuget curat în fața lui Dumnezeu. De asemenea, este și un „îndemn ca fiecare creștin să fie «lumină a lumii», păstrându-și sufletul curat ca lumina” (Aga 2005: 217). Lumina aprinsă pentru cei răposați preînchipuie cererea ca Iisus Hristos – Lumina cea veșnică – „să le strălucească cu fericire eternă în împărăția sufletelor.” (Aga 2005: 221).

Apa este unul dintre cele patru elemente esențiale în miturile cosmogonice, simbol al materiei prime, al regenerării, izvorul vieții, al scurgerii timpului. În opoziție permanentă cu focul, ea e întâlnită la majoritatea ritualurilor și obiceiurilor calendaristice ale românilor, având multiple funcții magice, sacrale, ce derivă din simbolul ei ancestral. În credința populară, apa sfințită este pură, cu puteri miraculoase, devenind un antidot universal, de ajutor „în toate cazurile de primejdie pentru persoana umană și gospodăria acesteia” (Evseev 2007: 44-45).

Agheasma este legată de „o rugăciune specială însoțită de cufundarea unui obiect ritual – crucea – într-un vas cu apă”, practică ce conferă un atribut divin, miraculos, apei care va fi folosită la diverse ritualuri (Kernbach 1995: 38). *Agheasma mică* sau *sfeștania* presupune același ritual cu orice ocazie din viața credincioșilor (Bria 1994: 14), pentru ferirea de rele și curățirea lor (Aga 2005: 141). *Apa sfințită* din ziua de praznic se păstrează pentru tot anul și se folosește în caz de boală, de necaz; fetele erau stropite cu această apă ori de câte ori mergeau la joc în sat (Petrovici 1935: 42). Ea se mai întrebuințează pentru a se stropi casa, animalele, pomii fructiferi, semănăturile (Andrei 2007: 227), chiar după masa de prânz din acea zi, când gospodarii merg în grădină sau la holdele lor și le sfințesc.

Busuiocul, o plantă mirositoare care își păstrează mirosul, este cea mai cântată plantă la români, prezentă în toate practicile magice cu scop marital, dar și în cele ce însoțesc momentele importante din viața omului (Evseev 2007: 92-93). „Sfințenia” acestei plante se reflectă și în credințele sau practicile păgâne din vremurile trecute, având funcții purificatoare și fertilizatoare (Evseev 2007: 92-93). În localitățile din arealul studiat, acest element este întrebuințat și în practica sfințirii caselor, fiind indisolubil legat de cruce. După actul sfințirii, preotul atinge cu busuiocul fruntea celui ce sărută crucea, iar în cadrul sfințirii caselor, de praznic sau în ajunul sărbătorilor de iarnă, în vasul cu apă sfințită, gazda pune un fir de busuioc.

În practicile bisericești, busuiocul se înmoaie în apă odată cu *crucea* și se stropește în cele patru puncte cardinale. Ea reprezintă unul din cele dintâi simboluri creștine care ilustrează patimile și moartea lui Iisus Hristos, fiind considerată „semnul Fiului Omului” (*Evangelia după Matei* 24: 30), dar și „semn al semnelor”, datorită caracterului universal, al persistenței ei în timp, al complexității simbolistice în creștinism (Evseev 2007: 149-150). *Semnul crucii* simbolizează mărturisirea credinței în Iisus Hristos, Care a fost răstignit pe cruce, și credința într-un Dumnezeu Unul în Ființă și Întreit în Persoane: Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt. De asemenea, e un semn purificator, de putere pentru alungarea duhurilor rele (Aga 2005: 343).

*

După cum se poate constata, în cadrul praznicului casei în Almăj pot fi reperate o serie de elemente de factură precreștină sau creștină, al căror sens inițial, odată cu trecerea timpului, s-a estompat într-o anumită măsură, conservându-se la ora actuală doar la nivel de manifestare de tip tradițional. În ultimii ani, în Valea Almăjului, se constată o încercare de recuperare a acestor practici în integralitatea lor.

Demn de semnalat este faptul unele dintre manifestările amintite se corelează cu o reprezentare în miniatură a unor momente din ritualurile bisericești. Astfel, praznicul casei poate fi considerat, prin excelență, grație momentelor importante pe care le implică, o „rugă” în miniatură, un „hram al familiei”.

Majoritatea elementelor implicate în masa de praznic vin să ilustreze faptul că, în mentalul tradițional, moartea nu este un sfârșit, ci, mai degrabă, o trecere într-o altă dimensiune a existenței, cei vii putând păstra un tip special de comunicare cu cei de dincolo. În acest sens,

praznicul rămâne o astfel de oportunitate, mai ales că el este preluat tocmai de la strămoșii casei, fără a se pune problema renunțării definitive la acesta.

Referințe bibliografice:

- AGA, Victor 2005: *Simbolica biblică și creștină. Dicționar enciclopedic (cu istorie, tradiții, legende, folclor)*, ediția a II-a, Timișoara, Editura Învierea.
- ANDREI, Nicolae 2007: *Monografia localității Bănia, Reșița*, Editura TIM.
- BOLDUREANU, Ioan Viorel 2008: *Etnologie și folclor. Cultură tradițională orală. Teme, concepte, categorii*, Timișoara, Editura Marineasa.
- BRIA, Ion 1994: *Dicționar de teologie ortodoxă. A-Z*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române.
- CARAMAN, Petru 1983: *Colindatul la români, slavi și la alte popoare: studiu de folclor comparat*, București, Editura Minerva.
- CHEVALIER, Jean, GHEERBRANT, Alain, 1995a: *Dicționar de simboluri*, volumul 2, E-O, București, Editura Artemis.
- CHEVALIER, Jean, GHEERBRANT, Alain, 1995b: *Dicționar de simboluri*, volumul 3, P-Z, București, Editura Artemis.
- EVSEEV, Ivan 2007: *Enciclopedia simbolurilor religioase și arhetipurilor culturale*, Timișoara, Editura Învierea.
- IOCȘA, Ana Călina 2013: *Obiceiuri tradiționale și mental comunitar în Valea Almăjului* (teză de doctorat), Timișoara.
- KERNBACH, Victor 1995: *Dicționar de mitologie generală*, București, Editura Albatros.
- PAMFILE, Tudor 1914: *Sărbătorile la români. Crăciunul: studiu etnografic*, București, Librăriile Socec și C. Sfetea, Leipzig: Otto Harrassowitz, Viena: Gerold & comp.
- PANDURU, Pavel 2004: *Perioada sărbătorilor de iarnă în Almăj*, in Gheorghe Țunea, Octavian Doclin (coord.), *Obiceiuri și tradiții de peste an în Banatul Montan*, Timișoara, Editura Marineasa, p. 86-101.
- PETROVICI, Emil 1935: *Folclor din Valea Almăjului*, in „Anuarul Arhivei de Folclor”, III, p. 25-157.
- POP, Mihai 1999: *Obiceiuri tradiționale românești*, București, Editura Univers.
- STANCOVICI, Branislav 1993: *Rânduiala binecuvântării și tăierii colacului*, in „Altarul Banatului”, serie nouă, IV (XLIII), nr. 4-6, p. 70-76.
- SUIOGAN, Delia 2006: *Simbolica riturilor de trecere*, București, Editura Paideia.
- VÂTCĂ, Maria 2013: *Un praznic ca-n Almăj*, in „Nedeia”, I, nr. 2, p. 53-56.